

суспільно-географічні дослідження

раціонального використання природних ресурсів, без розкриття великого потенціалу природи.

Література

1. Амосов О. Ю. Проблема ресурсозбереження в Україні та шляхи її вирішення / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (34), 2011. – с. 1-5
2. Бойчук Ю.Д., Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посібник /Ю.Д. Бойчук, Е.М. Солошенко, О.В. Бугай.– Суми: ВТД «Університетська книга», 2002.
3. Підліснюк В. Основи сталого розвитку: посіб. / В. Підліснюк. – Кременчук : Вид. ПП «Щербатих О.В.», 2008 – 124 с.
4. Радчук І.М. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи його впровадження на підприємстві / І.М. Радчук // ВЕСТНИК ХНТУ. – 2009. – №3(36). – С. 93–96.
5. Сотник І.М. Управління розвитком ринку ресурсозбереження в Україні: проблеми і перспективи / І. М. Сотник, Ю.О. Мазін // Сталий розвиток економіки (науково-виробничий журнал) – 2011. – №1 – С. 3-4.
6. Сотник І. М. Теоретичні засади розвитку ринку ресурсозбереження / І. М. Сотник //Сталий розвиток економіки (науково-виробничий журнал) – 2011. – №4 – С. 255-260.
7. Сталий розвиток суспільства: роль освіти: путівник / [В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко та ін.]; за ред. В. Підліснюк. – К. : СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.
8. Степаненко А. В. Глобалізація, конкурентоспроможність й економічна безпека: проблеми взаємодії та взаємозв'язку / А.В. Степаненко // Продуктивні сили України. – 2007. - №1(002). – С. 71-84.
9. Хвесик М. А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / М. А. Хвесик. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 496 с.

Буткалюк К.О.
*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ І ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Виявлено вплив демографічної ситуації на формування ринку праці адміністративної області.

Определено влияние демографической ситуации на формирование рынка труда административной области.

The influence of the of the labor market on the administrative area.

Постановка проблеми. Природною основою пропозиції праці на регіональному ринку є населення, його соціально-демографічні показники. Чисельність, статеві-вікова структура, освітній рівень населення, особливості його розселення є головними чинниками формування демографічного і працересурсного потенціалу регіону, що визначають можливості залучення робочої сили в економічну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікації з даної проблематики свідчить, що в останні роки все частіше суспільно-географами піднімається низка питань,

суспільно-географічні дослідження

пов'язаних з формуванням регіональних ринків праці. Це, насамперед, дисертаційне дослідження О. М. Левади, де зроблена спроба розглянути ринок праці із суспільно-географічних позицій. [6]. Видрукувана низка статей К. Буткалюк [1, 2, 3], Н. Запихляк [5], І. Мельник [8], О. Хомрою, В. Литвиненко, В. Косенко, [7, 10] тощо. В цих роботах головна увага зосереджена на сутності ринку праці, чинниках та особливостях його формування, аналізі стану ринку праці в регіоні, методах дослідження тощо. Проте не розкритим залишається вплив демографічної ситуації саме у Вінницькій області на формування регіонального ринку праці.

Мета дослідження. Розкрити вплив демографічної ситуації на формування ринку праці в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Станом на 1.01.2013 року у Вінницькій області проживало **1627,0** тис. осіб, або 3,6% постійного населення України. За кількістю жителів серед регіонів України Вінницька область посідає десяте місце. Найбільша чисельність населення (рис.1) характерна для районів, розташованих поблизу обласного центру (Вінницький, Калинівський), а також тих, що мають доволі високий рівень економічного розвитку (Барський, Бершадський, Гайсинський, Тульчинський). Найменша чисельність населення у периферійних з низьким рівнем соціально-економічного розвитку районах: Піщанському, Чечельницькому, Оратівському, Чернівецькому [1, с. 380].

Для області характерна невисока щільність населення (рис.1) – 61 особа на квадратний кілометр території (в Україні цей показник становить 79). За щільністю населення вона посідає 14 місце. Найвищий показник щільності у Вінницькому районі, який тяжіє до обласного центру, найменша щільність населення у периферійних районах – Погребищенському, Чечельницькому, Оратівському.

Вінниччина відноситься до областей з найбільш несприятливою демографічною ситуацією. Починаючи з 1970 року в області спостерігається стала тенденція скорочення чисельності населення, особливо у сільській місцевості. Однак скорочення відбувалося нерівномірно. Так, якщо за останні 50 років загальна чисельність населення скоротилася на 500,5 тис. осіб, то сільське населення – на 937,3 тис. осіб. Тільки після перепису 5 грудня 2001 року загальна чисельність населення області скоротилася на 164, 0 тис. осіб, в тому числі сільське – на 148,5 тис. осіб. Якщо з 1970 по 1990 рік населення зменшувалось у середньому на 10,3 тис. чоловік за рік, то з 1990 по 2013 – на 14,0 тис. осіб за рік. За 2012 рік населення області скоротилося на 7,2 тис. осіб [1, с. 376].

Скорочення населення відбувалося і в містах (Жмеринці, Козятині, Могилів-Подільському, Хмільнику), і у всіх районах області, крім Вінницького.

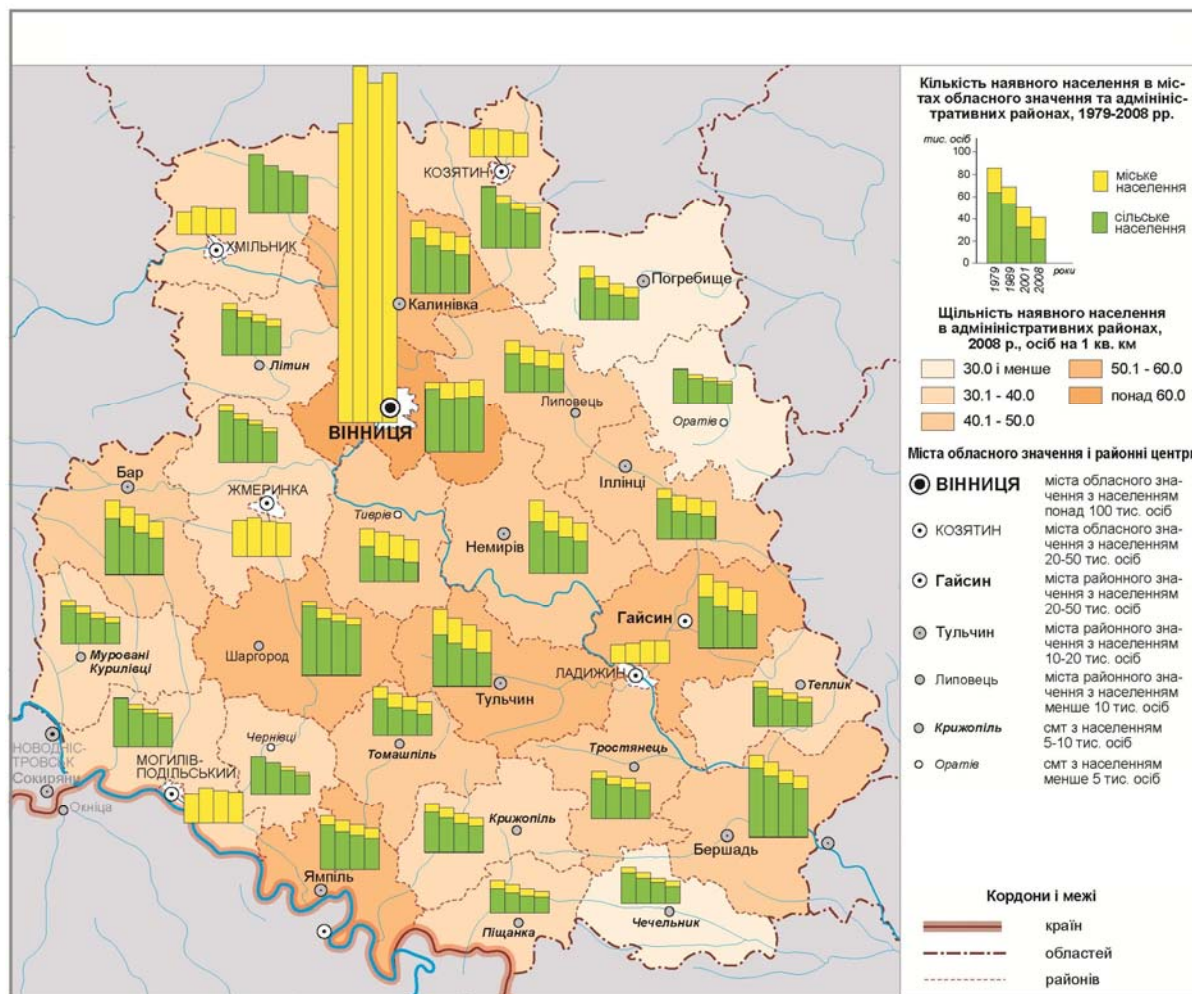

Рис. 1. Динаміка чисельності населення Вінницької області

Таблиця 1.

Динаміка чисельності населення Вінницької області

Роки	Все населення, тис. чол.	У тому числі			
		Міське, тис.	%	сільське, тис. чол.	%
1959	2132,6	363,1	17,0	1769,3	83,0
1970	2131,8	542,1	25,4	1589,7	74,6
1979	2046,1	720,1	35,2	1326,2	64,8
1989	1932,5	856,3	44,3	1076,2	55,7
1990	1925,6	866,5	45,0	1059,1	55,0
1995	1889,7	889,8	47,1	999,9	52,9
2000	1811,0	844,3	46,6	966,7	53,4
2005	1720,1	813,1	47,3	907,0	52,7
2010	1650,6	814,2	49,3	836,4	50,7
2012	1634,0	815,8	49,9	811,0	50,1

* Розраховано за: Статистичний щорічник Вінниччини за 2012 рік. С.376

суспільно-географічні дослідження

Найбільше скорочення відбувалося у Жмеринському, Барському, Немирівському, Тульчинському, Бершадському, Калиновському, Шаргородському районах. Серед головних причин – старіння населення і високий відсоток смертності, а також вплив населення активного працездатного віку до міст.

Вінницька область одна з небагатьох областей України, де переважає сільське населення (табл.1; рис. 1). За кількістю сільського населення вона займає друге місце в Україні після Львівської області. Слід зазначити, що до 1995 року одночасно з загальним скороченням населення в області збільшувалася кількість міського населення. Так, з 1970 по 1995 рік чисельність міського населення збільшилася в 1,5 разу. Починаючи з 1995 року чисельність міського населення також скорочується. На 1.01. 2012 року вона становила 815,8 тис. осіб, або 49,9% загальної кількості. При одночасному скороченні абсолютної чисельності міського населення, його частка дещо зросла в більшості адміністративних районів, за винятком Вінницького, Піщанського, Шаргородського [1, с. 378].

Природний рух населення є основним чинником зменшення чисельності населення області. Його динаміка показана в табл.2 і на рис. 2.

Таблиця 2.

Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту (скорочення) населення (на 1000 наявного населення)*

	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Кількість народжених						
усього	10,6	8,4	8,9	10,6	10,9	11,2
у міських поселеннях	10,7	8,2	9,6	11,0	11,2	11,6
у сільській місцевості	10,6	8,6	8,2	10,3	10,6	10,9
Кількість померлих						
усього	17,3	16,8	18,1	16,1	15,5	15,4
у міських поселеннях	11,2	12,0	12,7	11,6	11,0	11,1
у сільській місцевості	22,7	21,1	22,9	20,6	20,0	19,7
Природний приріст (скорочення) населення						
усього	-6,7	-8,4	-9,2	-5,5	-4,6	-4,2
у міських поселеннях	-0,5	-3,8	-3,1	-0,6	0,2	0,5
у сільській місцевості	-12,1	-12,5	-14,7	-10,3	-9,4	-8,8

* Джерело: [1]

суспільно-географічні дослідження

Область загалом характеризується низкими показниками народжуваності, високими показниками смертності, особливо чоловіків працездатного віку і від'ємним природним приростом. Природний рух населення має у межах області внутрішні відмінності. Так, народжуваність коливається від 9,4‰ (Погребищенський і Чернівецький райони) до 13,3‰ (Тиврівський) і 12,9‰ (Вінницький). Серед міст найвища народжуваність у Жмеринці (14,2‰) та Козятині (11,7‰). Спостерігається коливання показників смертності: від 9,0‰ у Вінниці до 21,1‰ у Погребищенському районі. Висока смертність населення також у Оратівському, Чечельницькому, Жмеринському районах. Рівень смертності у сільській місцевості на 82,1% вищий, ніж у містах.

Всі райони області, включаючи міста Жмеринка, Козятин, Ладижин і Хмільник мають від'ємний приріст населення. Найнижчі показники природного приросту (скорочення) населення у Вінницькому та Калинівському районах, найвищі – у Погребищенському (-11,7), Оратівському (-9,6), Муровано-Куриловецькому (-9,5) та Чернівецькому (-9,4) районах [1, с. 382]. За природним скороченням сільського населення область посідає перше місце серед регіонів України. Така ситуація не є

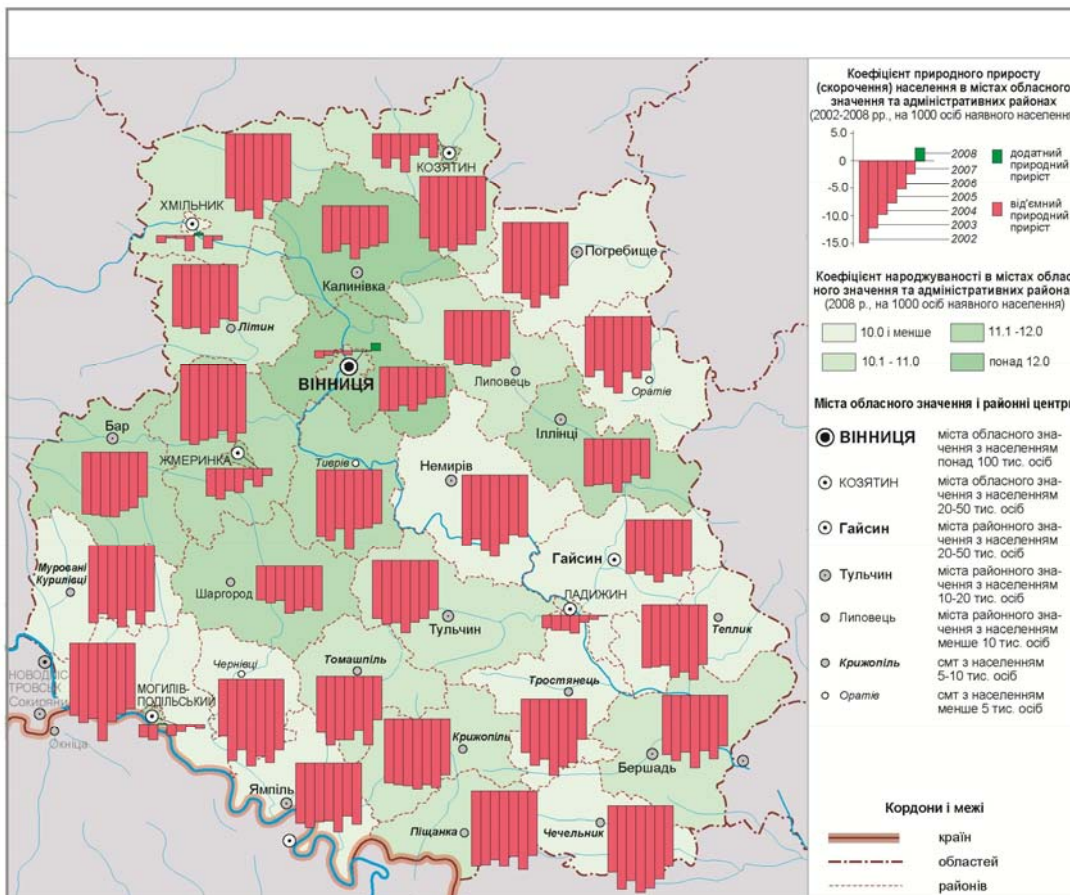

Рис. 3.4. Природний приріст (скорочення) населення Вінницької області

суспільно-географічні дослідження

сприятливою для формування пропозиції праці, особливо це характерно для сільської місцевості.

На народжуваність і смертність впливає комплекс соціальних, економічних, природних та інших умов. Серед них: рівень грошових доходів населення, житлові умови, умови праці, екологічна ситуація, розвиток сфери послуг, зайнятість тощо.

Один з основних факторів, що визначає природний рух населення області і забезпечує пропозицію праці на ринку є його статеві-вікова структура (табл. 3. рис. 3). Вінниччина характеризується вкрай несприятливою віковою структурою населення. Вона відноситься до найбільш “старих” областей. Досить стійкою є тенденція до скорочення частки дітей в загальній кількості населення поряд із суттєвим підвищенням частки осіб у віці, старшому за працездатний. Зафіксований Всеукраїнським переписом населення віковий склад підтверджує ці тенденції.

Таблиця 3.

Розподіл постійного населення Вінницької області за віковими групами (у %) *

	Все населення				Міське				Сільське			
	1979	1989	2001	2013	1979	1989	2001	20,8 2013	1979	1989	2001	24,720
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
0-14	20,8	20,0	17,4	14,9	21,5	22,9	17,2	15,1	20,3	17,7	17,4	14,8
15-54	54,6	52,5	54,4	59,6	62,1	58,9	62,0	59,3	50,7	47,4	47,9	52,0
55 і >	24,6	27,5	28,2	25,5	16,4	18,2	20,8	25,6	29,0	24,9	24,7	33,2

* 1979, 1989 та 2001 роки подані за даними переписів; 2013 рік -джерело:[1]

Разом з тим, слід зазначити, що зростає частка населення працездатного віку (52,5% у 1989 році до 54,4% у 2001 і до 59,6 у 2013 рр. Це позитивна тенденція щодо формування пропозиції на ринку праці області.

Значно змінилась вікова структура сільського населення, яке за міжпереписний (1979—2001рр.) період [3, с. 24-32] та впродовж 2001 – 2012 рр. постаріло більше ніж міське (табл. 3). Процес старіння населення є результатом зниження народжуваності і збереження її впродовж тривалого періоду на рівні, що не забезпечував навіть простого відтворення поколінь.

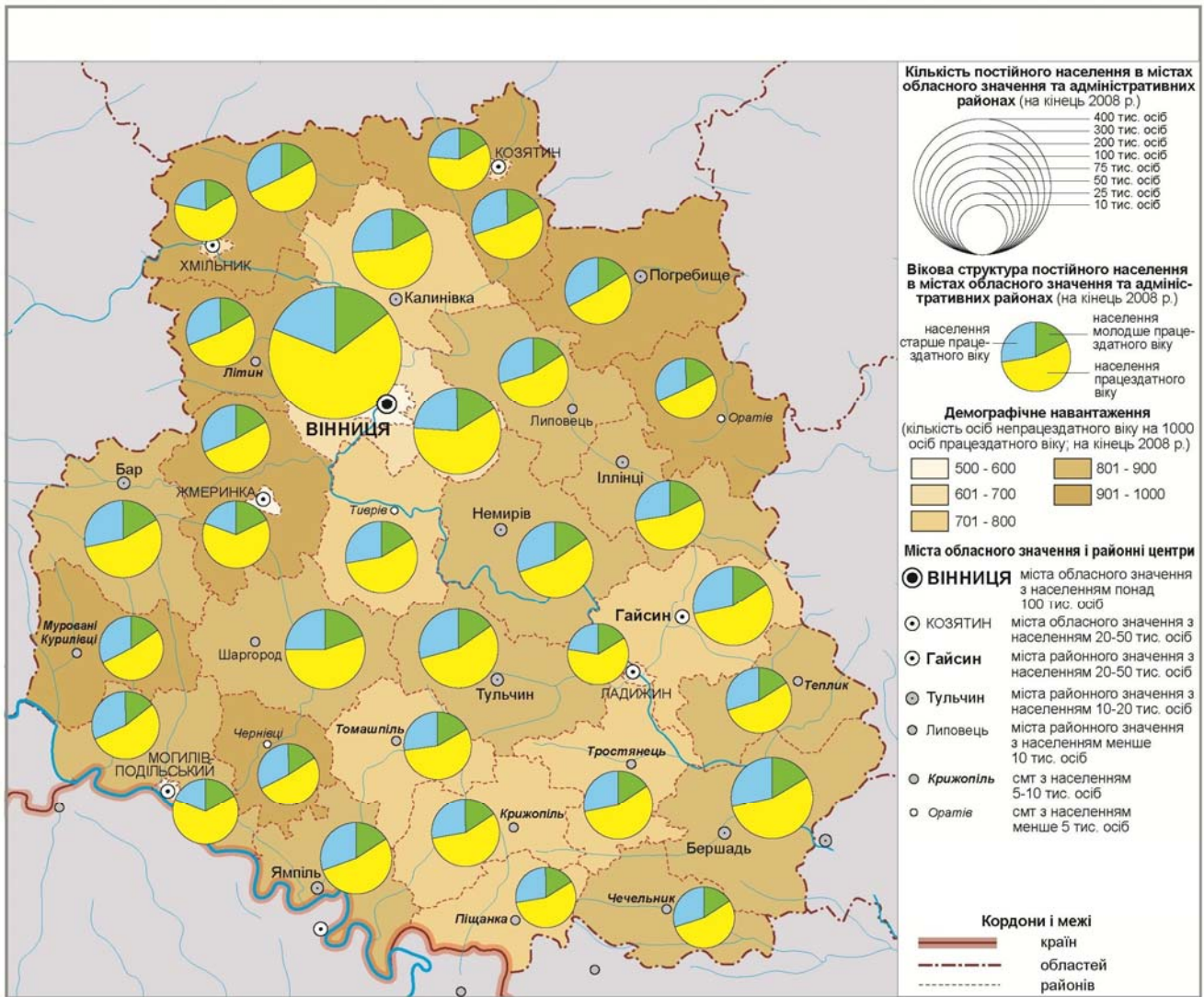

Рис. 3.5. Вікова структура населення Вінницької області

Зростання частки населення старших вікових груп та зменшення частки дітей у загальній чисельності населення впливають на показники демографічного навантаження. У 2012 році на кожну тисячу осіб працездатного віку припадала 625 осіб непрацездатного віку, з них 319 дітей та 306 осіб пенсійного віку. Більше демографічне навантаження спостерігається в сільській місцевості [4, с. 5].

Частка населення у віці, молодшому за працездатний до загальної його кількості у територіальному аспекті коливається від 12,8 % у Могилів-Подільському районі до 17,4 % у Шаргородському. Із 375 сіл з кількістю населення до 200 осіб у 75 відсутні діти до 5 років, у 58 — немає дітей і підлітків від 6 до 15 років, у 44 селах немає молоді від 16 до 29 років [4]. Це свідчить про депопуляцію населення в цих районах.

Частка населення працездатного віку найвища у містах Вінниці (74,4%), Могилів-Подільському (72,9%) та Вінницькому (69,5%) районі. У решті районів вона нижча за

суспільно-географічні дослідження

середній показник, особливо у Оратівському (61,8%), Чернівецькому (62,4%), Погребищенському (62,5%). Це негативно позначається на функціонуванні ринку праці.

Частка населення пенсійного віку вища, ніж у середньому в сільській місцевості, в селах Чернівецького (23,6%), Погребищенського (23,4%), Оратівського (23,4%), Муровано-Куриловецького (22,5%) районів. Це, головню, периферійні і слаборозвинені райони.

Для області характерне поступове зменшення статевої диспропорції у складі населення. Це відбувається за рахунок сільського населення. Співвідношення чоловіків і жінок серед городян погіршилося через міграційний вплив молоді. У вікових групах молодшого віку, включаючи 19 років, за статевим складом переважає чоловіче населення. Найвищий показник у віковій групі 20-24 років. На 1000 жінок припадає 1045 чоловік. Починаючи з вікової групи 25-29 років, у структурі населення переважає жіноча стать. У віковій категорії 60 років і старше на 1000 осіб жіночої статі припадає 437 чоловіків. Це позначається на формуванні сегменту ринку праці жінок.

Чисельність населення області значною мірою формується завдяки його міграційному рухові. Починаючи з 1995 року в області сальдо міграції є від'ємне (табл. 4). Сальдо міждержавної міграції було позитивним у містах Вінниця та Хмельник і в районах області з достатньо високим рівнем розвитку промисловості – Вінницький, Калинівський, Козятинський, Немирівський, Тульчинський тощо (табл. 16 Додатку). Решта міст і районів області мають від'ємне сальдо міжрегіональної міграції, особливо у слаборозвинених периферійних районах: Муровано-куриловецькому (-121) Бершадському (-110), Оратівському (-104), Теплицькому (-103).

Таблиця 4.

Основні напрями міграції населення Вінницької області у 2012 році*

	Осіб			На 100 тис. наявного населення		
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції
Всі напрями міграції	30787	31118	-331	1888,1	1908,4	-20,3
у тому числі						
внутрішньорегіональна міграція	19565	19565	х	1199,9	1199,9	х
зовнішня міграція	11222	11553	-331	618,2	708,5	-20,3
у тому числі						
міграція за межі України	1961	543	1418	120,3	33,3	87,0
міжрегіональна міграція	9261	11010	-1749	567,9	675,2	-107,3

*Статистичний щорічник Вінниччини за 2012 рік. - Вінниця, 2013, с. 391.

Впродовж останніх десяти років кількість мігруючого населення істотно зменшилась. Понад 63,0% усіх переїздів здійснюються в середині регіонів області, 36,5% між регіонами

суспільно-географічні дослідження

України. Найпотужнішими є міграційні потоки між сусідніми областями: Одеською (21,3%), Хмельницькою (18,1%), Черкаською (14,8%), Житомирською (13,5%). Значну кількість мігрантів області притягує столиця (21,8%), що негативно впливає на розвиток ринку праці області.

Отже, міграційні зв'язки області характеризуються незначними масштабами та рівнозначністю прямого і зворотного потоків. Міграція населення в країни зарубіжжя пов'язана не лише з кількісними, а й якісними втратами населення, оскільки в першу чергу до цих країн виїжджають люди працездатного віку та з високим рівнем освіти (62,0%). Це негативно впливає на формування пропозиції на ринку праці.

Результати Всеукраїнського перепису та поточного обстеження населення засвідчують підвищення рівня його освіти [3, с.14-35]. Це позитивна тенденція з позиції конкурентоспроможності населення на ринку праці. Підвищення рівня освіти в цілому характерне для міського і сільського населення. Однак освіченішим є міське населення, яке значною мірою поповнюється за рахунок навчальної і після навчальної міграції сільської молоді. Серед міст найвищий рівень освіти у Вінниці (204) особливо на 1 особу, серед районів – Калинівський (79), Гайсинський (77), Немирівський (75), Барський, Вінницький, Тиврівський, Тульчинський (по 73). Від рівня освіти значною мірою залежать можливість задоволення потреб населення у праці, доходах, реалізації репродуктивної та міграційної активності.

Демографічна ситуація впливає на розвиток працересурсного потенціалу області та територіальне зосередження працездатного населення в розрізі міст та районів області (рис. 4) [5, с. 137-145]. Територіальне зосередження працездатного населення, як засвідчує (рис. 3.6), є найвищим (> 1) у м. Вінниці, Вінницькому, Могилів-Подільському, Тростянецькому, включаючи м. Ладижин та Жмеринському районах. Це райони, в яких високі рівні соціально-економічного розвитку і відповідно пропозиції праці. Показники < 1 спостерігаються у периферійних і відсталих за рівнем соціально-економічного розвитку районах. Тут, відповідно, низькі показники пропозиції праці. Це підтверджує зв'язок між рівнем соціально-економічного розвитку районів та рівнем розвитку їх працересурсного потенціалу і дає змогу обґрунтувати напрями подальшого регіонального соціально-економічного розвитку області.

суспільно-географічні дослідження

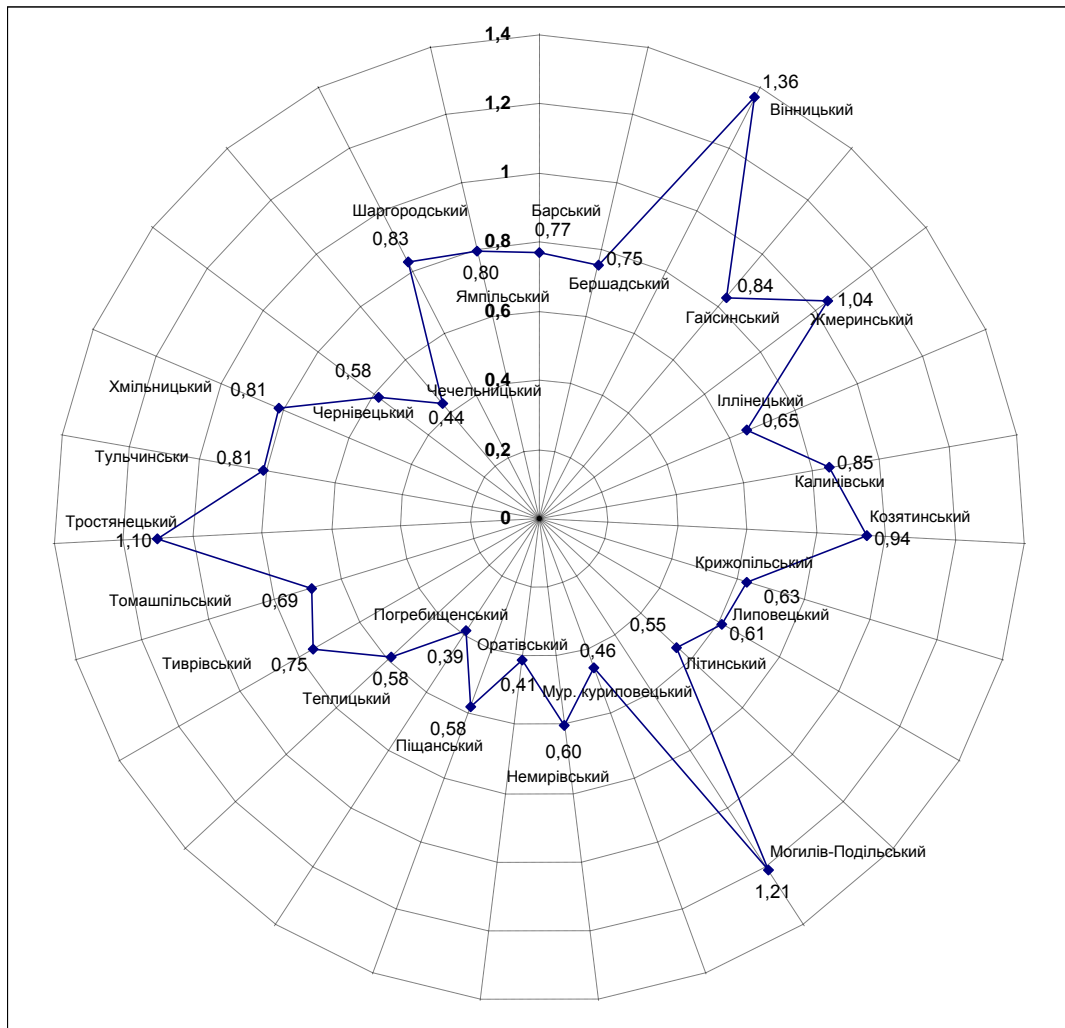

Рис. 4. Територіальне зосередження працездатного населення Вінницької області

Висновки. Демографічна ситуація, яка склалась в області, є несприятливою для формування ринку праці. В районах, які мають мінімальний приріст населення працездатного віку необхідно створити умови для їх соціально-економічного піднесення, розвитку підприємництва, створення нових робочих місць. Важливо активніше залучати робочу силу за рахунок маятникової трудової міграції. У сільській місцевості одним з головних напрямів зайнятості населення є розвиток виробництв з перероблення сільськогосподарської сировини, розбудова виробничої та ринкової інфраструктури, розвиток соціальної сфери. Це сприятиме закріпленню населення у сільській місцевості, покращенню умов його життєдіяльності. Слід використати можливості для перенавчання, перепідготовки та перепрофілювання наявної робочої сили, стимулювати розвиток професійно-технічної освіти, системи середньої спеціальної та вищої освіти, навчання кадрів на підприємствах та організацію профорієнтаційної роботи тощо.

Література

1. Буткалюк К. О. Суспільно-географічні чинники формування регіональних ринків праці / Економічна та соціальна географія. Вип. 53. – Київ, 2002. – 303 с.- С. 78-83;
2. Буткалюк К. О. Суть та функції регіонального ринку праці. Географія і сучасність. Вип. 9. – К., 2003. – 266 с. – С.82-88;
3. Буткалюк К. О. Методи суспільно-географічного дослідження регіональних ринків праці. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія:Географія- Вінниця 2005. – Вип.9;
4. Буткалюк К. О. Вплив територіального поділу праці на формування регіонального ринку праці. Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України //Матеріали конференції. – Київ, 2004.- 308 с. – С. 268.
5. Запухляк Н. І. Суспільно-географічні особливості формування ринку праці / Економічна та соціальна географія. Вип. 53. – Київ, 2002. –303 с.- С.83-88;
6. Левада О. М. Суспільно-географічні основи формування та функціонування регіонального ринку праці сільської місцевості (на прикладі Запорізької області). Автореф. дис... канд. географ. наук. – Одеса, 1999. – 18 с.;
7. Литвиненко В., Хомра О. Локальні ринки праці прикордоння України: підходи до оцінки ситуації //Україна: аспекти праці. – 1995. - №7 – 8. – С. 6 – 10. – С. 6;
8. Мельник І. Г. Вивчення ринку праці як напряму суспільно-географічних досліджень /Актуальні проблеми розвитку економіко-географічної науки та освіти в Україні. Зб. тезів доповідей. – Київ, 2003. – 184 с. – С.45-46;
9. Хомра О. У., Косенко В. М. Ринок праці села: питання формування // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми. Збірник наук. праць за матеріалами доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Ч.2.- Львів, 1998. – 437 с. – С.183 – 188;